

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО



ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ
УКРАЇНИ
4 (62) / 2021

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Рекомендовано
до друку вченою радою Національного
університету оборони України
імені Івана Черняховського
Протокол № 12 від 28 жовтня 2021 р.

Засновник – Національний університету
оборони України

Виходить 6 разів на рік

Свідоцтво про державну реєстрацію збірника
КВ № 16922-5692 ПР від 15. 07. 2010 р.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки
України 02.07.2020 № 886 збірник “Вісник
Національного університету оборони України”
включено до Переліку наукових фахових
видань України категорія «Б» у галузі
психологічні науки, спеціальність – 053

Вид видання – збірник наукових праць

Сфера розповсюдження – загальнодержавна



Вісник Національного університету
оборони України. Зб-к наук. праць. – К.:
НУОУ, 2021. – Вип. 4 (62). – 164 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Осьодло В. І. – доктор психологічних
наук, професор;
Волянюк Н. Ю. – доктор психологічних
наук, професор;
Данилюк І. В. – доктор психологічних
наук, професор;
Ложкін Г. В. – доктор психологічних наук,
професор;
Помиткіна Л. В. – доктор психологічних
наук, професор;
Приходько І. І. – доктор психологічних
наук, професор;
Стасюк В. В. – доктор психологічних наук,
професор;
Гандзілевська Г. Б. – доктор психологічних
наук, доцент;
Максименко К. С. – доктор психологічних
наук, доцент;
Мілорадова Н. Е. – доктор психологічних
наук, доцент;
Траверсе Т. М. – доктор психологічних
наук, доцент;
Хміляр О. Ф. – доктор психологічних наук,
професор;
Володарська Н. Д. – кандидат
психологічних наук, старший науковий
співробітник;
Перепелюк Т. Д. – кандидат психологічних
наук, доцент;
Бочарова О. – професор Республіка
Польща;
Богайчук В. Ж. – кандидат політичних наук,
доцент;

РЕДАКЦІЯ:

Головний редактор – **Осьодло В.**
доктор психологічних наук, професор.
Відповідальний секретар – **Богайчук В.**
кандидат політичних наук, доцент.

ISSN 2617-6858 друк

ISSN 2617-6866 он-лайн

Адреса редакції:

Київ-049, Повітрофлотський проспект, 30
Телефон для довідок: 271-06-23, 271-06-29
web-сайт: <http://visnyk.nuou.org.ua/>
e-mail: vesniknuou @ ukr.net

© Вісник Національного університету оборони України

**MINISTRY OF DEFENSE OF UKRAINE
NATIONAL DEFENSE UNIVERSITY OF UKRAINE
NAMED AFTER IVAN CHERNIAKHOVSKYI**



**BULLETIN OF
NATIONAL
DEFENSE UNIVERSITY
OF UKRAINE
4 (62) / 2021**

**THE COLLECTION OF SCIENTIFIC
PAPERS**

Approved by
The Academic Council of the National
Defense University of Ukraine named after
Ivan Cherniakhovskyi
October 28, 2021 (Minutes № 12)

Founded by the National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi
Publication frequency – six times per year
Certificate of State Registration of Collection of
Scientific Papers KB № 16922-5692 IIP from July 15,
2010
According to the Order of Ministry of Education and Science
of Ukraine 02.07.2020 № 886, the collection is included in
the List of scientific professional publications of Ukraine
category "B" in the field of psychological sciences, specialty
– 053.

Type of Publication – the Collection of Scientific Papers
Sphere of Distribution – countrywide.



**Bulletin of National Defense University of
Ukraine.** The Coll. of Sc. P. – K.: NDUU,
2021. – Issue 4 (62). – 164 p.

EDITORIAL BOARD:

V. Osyodlo – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
N. Volianiuk – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
I. Danyiuk – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
H. Lozhkin – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
L. Pomytkina – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
I. Prykhodko – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
V. Stasuk – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
H. Handzilevska – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
K. Maksymenko – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
N. Miloradova – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
T. Traverse – Doctor of Science (Psychology),
Assistant Professor;
O. Khmiliar – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
N. Volodarska – Candidates of Science
(Psychology), Senior Research;
T. Perepeliuk – Candidates of Science
(Psychology), Assistant Professor;
O. Bocharova – Professor, Republic of Poland;
V. Bohaichuk – Candidates of Science (Politics),
Assistant Professor;

EDITORS OFFICE:

Editor – **V. Osyodlo**,
Doctor of Science (Psychology), Professor.
Executive Secretary – **V. Bohaichuk**,
Candidates of Science (Politics), Assistant
Professor.

ISSN 2617-6858 друк
ISSN 2617-6866 он-лайн

The Address of Editorial Office:

Kiev-049, Povitroflotskii Avenue, 28
Contact telephone number: 271-06-23, 271-06-29
website: <http://visnyk.nuou.org.ua/>
e-mail: vesniknuou ukr.net

ЗМІСТ

Питання психології

<i>Авраменко М. В., Корольчук М. С., Корольчук В. М.</i> Психологічні стратегії подолання професійного стресу у фахівців.....	5
<i>Брецько І. І., Ямчук Т. Ю., Долинай М. І.</i> Інклюзія: досвід психологічної практики...	17
<i>Герасименко О. А.</i> Психологічні особливості особистісної ідентичності жінок, засуджених до позбавлення волі.....	25
<i>Гриньова Н. В.</i> Психологічні механізми становлення професійної свідомості майбутніх психологів у закладі вищої освіти.....	34
<i>Гульбс О. А., Кобець О. В.</i> Розвиток емоційної компетентності студентів-психологів у групах активного соціально-психологічного навчання.....	41
<i>Kalashnik I. V., Franchuk O. Yu., Diachkova O. M.</i> Religious faith as an integrator of the internal contradiction of the psychology of personality.....	48
<i>Кобець О. В., Гульбс О. А.</i> Про досвід психологічної реабілітації осіб з інвалідністю в умовах інклюзивних таборів.....	55
<i>Козак О. Ю.</i> Щодо обґрунтування теоретичної моделі професійної адаптації майбутніх педагогів.....	62
<i>Кришталь М. А., Фомич М. В., Дячкова О. М.</i> Психологічна служба ДСНС України як суб'єкт впровадження інноваційних рішень і форм роботи кабінету психологічного розвантаження персоналу ОРСЦЗ.....	69
<i>Кузьменко Ю. В.</i> Психологічні підходи до проблеми створення позитивного іміджу керівника педагогічного колективу.....	79
<i>Мартиненко О. О., Корольчук М. С., Корольчук В. М.</i> Взаємозв'язки і фактори дослідження соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста.....	86
<i>Олійник А. В.</i> Превенція суїцидальності засобами релігійної віри у середовищі студентської молоді.....	96
<i>Оніщенко Н. В., Платонов В. М.</i> Особливості схильності до ризику у майбутніх фахівців ДСНС України.....	106
<i>Романець З. О., Бойко А. О.</i> Фасилітаційність як засіб психогігієнічності міжособистісних та професійно - рольових стосунків.....	114
<i>Романишин А. М., Неурова А. Б.</i> Діагностування посттравматичних стресових розладів особового складу після участі в Операції Об'єднаних Сил.....	127
<i>Софієва Х. Р.</i> Прогноз професійної придатності рятувальників служби порятунку особливого ризику МНС Азербайджанської Республіки.....	134
<i>Станішевська В. І.</i> Особливості прояву внутрішньоособистісних конфліктів у вихованців військового ліцею підліткового віку.....	146
<i>Фомич М. В., Марцін М. В.</i> Психологічна готовність майбутніх психологів ДСНС України до специфічної професійної діяльності у процесі вивчення курсу «Загальна психологія» та їхні суб'єктивні очікування на початковому етапі професіоналізації.....	153
ДО ВІДОМА АВТОРІВ	161

CONTENTS

Issues of psychology

<i>Avramenko M., Korolchuk M., Korolchuk V.</i> Psychological strategies for overcoming occupational stress in professionals.....	5
<i>Bretsko I. I., Yamchuk T. Y., Dolynay M. I.</i> Inclusion: experience of psychological practice.....	17
<i>Herasimenko O. A.</i> Psychological features of the personal identity of women sentenced to imprisonment.....	25
<i>Grynyova N. V.</i> Psychological mechanisms of formation of professional consciousness of future psychologists in higher education institution.....	34
<i>Gulbs O., Kobets O.</i> Development of students-psychologists' emotional competence in active social-psychological groups.....	41
<i>Kalashnik I. V., Franchuk O. Yu., Diachkova O. M.</i> Religious faith as an integrator of the internal contradiction of the psychology of personality.....	48
<i>Kobets O., Gulbs O.</i> About the experience of psychological rehabilitation of persons with disabilities in the conditions of inclusive camps.....	55
<i>Kozak O. U.</i> Substantiation of the theoretical model of professional adaptation of future teachers.....	62
<i>Kryshstal M. A., Fomych M. V., Diachkova O. M.</i> Psychological service of the state emergency service of Ukraine as a subject of introduction of innovative decisions and forms of working of the cabinet of psychological relief of the staff of rescue service of civil defence.....	69
<i>Kuzmenko Y. V.</i> Psychological approaches to the problem of creating a positive image of the head of the teaching staff.....	79
<i>Martinenko O. O., Korolchuk M. S., Korolchuk V. M.</i> Relationships and factors of research of socio-psychological determinants of young choice of the economist's profession... ..	86
<i>Oliynyk A. V.</i> Prevention of suicidality by means of religion among students.....	96
<i>Onishchenko N. V., Platonov V. M.</i> Features of risk propensity in the future specialists of the state emergency service of Ukraine.....	106
<i>Romanets Z. O., Boyko A. O.</i> The facilitation as means of the mental hygiene of interpersonal and professional-role relationships.....	114
<i>Romanishin A. Neurova A.</i> Diagnosis of post-traumatic stress disorders of personnel after participation in joint force operation.....	127
<i>Sofiyeva Khanim Ramiz</i> The forecast of professional suitability of special risk rescue service of the ministry of emergency situations of the republic of Azerbaijan.....	134
<i>Stanishevskaya V. I.</i> Peculiarities of manifestation of intrapersonal conflicts in pupils of military lyceum of adolescence.....	146
<i>Fomych M. V., Martsin M. V.</i> Psychological readiness of future state emergency service psychologists for specific professional activity in the process of studying the course «general psychology» and their subjective expectations at the initial stage of professionalization.....	153
INFORMATION FOR AUTHORS	161

Онiщенко Н. В. доктор психологічних наук, професор,
Національний університет цивільного захисту України
<https://orcid.org/0000-0003-3026-1650>

Платонов В. М. ад'юнкт
Національний університет цивільного захисту України
<https://orcid.org/0000-0001-7013-8660>

ОСОБЛИВОСТІ СХИЛЬНОСТІ ДО РИЗИКУ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДСНС УКРАЇНИ

Діяльність фахівця ДСНС України пов'язана з ризиком для життя та постійними стресовими ситуаціями. Щоб ефективно виконувати службові обов'язки, рятувальнику здебільшого приходится йти на ризиковані дії та приймати рішення в умовах обмеженого часу. Визначено, що схильність до ризику носить інтегральний характер, тобто включає в себе індивідуальні, професійні, психологічні та інші характеристики особистості. У дослідженні виділено зв'язок індивідуально-психологічних особливостей особистості та схильності до ризику у майбутніх фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Ключові слова: ризик; схильність до ризику; особистість фахівця; індивідуально-психологічні особливості; особистість рятувальника; професійно важливі якості; професійно-психологічний відбір.

Вступ. Діяльність фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) завжди була та залишається ризиконебезпечною. Виконання професійних обов'язків рятувальниками здійснюється, здебільшого, в умовах надзвичайних ситуацій під постійним впливом негативних стресових факторів та в умовах дефіциту часу. Головними особливостями подібних ситуацій є невизначеність моменту їх виникнення, характеру розвитку та наслідків. Крім того, фахівці рятувальних підрозділів, працюючи в умовах ліквідації наслідків тієї чи іншої надзвичайної ситуації, несуть відповідальність за життя та здоров'я постраждалих людей та своїх колег.

Всі зазначені особливості обумовлюють цілу низку спеціальних вимог до особистості фахівця та його здатності виконувати свої професійні обов'язки на високому рівні. В аспекті зазначеного, зокрема така якість як схильність до ризику, є особливо важливою для фахівця ДСНС при вирішенні задач, оцінки та формуванні професійної придатності. Сучасні дослідження, в межах досліджуваної проблеми, здебільшого стосуються вивчення багатоаспектності феномену схильності до ризику. Так, наприклад, є данні щодо вивчення

виправданості ризику Ю. Козелецьким; особливостей поведінки людини в ситуаціях, пов'язаних з ризиком (О. Деркач, В. Зазикін, Д. Кібельсберг, В. Третяков, Р. Рісер) [3; 6]; здатності людини безпомилково діяти в надзвичайно ризикованих умовах діяльності (А. Долинкова М. Коган, М. Котик, Т. Корнілова) [8; 11]. Ми ж пропонуємо звернути увагу на феномен схильності до ризику як професійно важливу якість фахівця-рятувальника та дослідити особливості її прояву на різних етапах професійного становлення фахівця, зокрема – у майбутніх рятувальників.

Отже, **метою** нашого дослідження стало визначення взаємозв'язку схильності до ризику з індивідуально-психологічними особливостями майбутніх фахівців ДСНС.

Теоретичне підґрунтя. Дослідження психологічних аспектів ризику опинилися в центрі уваги психологів ще в 60-х роках ХХ сторіччя. Схильність до ризикованих дій розглядалася як прояв особистості, що виступав як професійно-важлива якість в професіях, пов'язаних з ризиком для життя, або як небажана якість в професіях, де потрібна обережність та обачливість [4].

Теоретико-методологічний аналіз літературних джерел говорить про існування

Питання психології

щонайменше трьох основних точок зору до розуміння категорії «ризик». В першому випадку мова йде про небезпечність ситуації в силу можливих збитків, вивчення сприймання або оцінки ризику. Тут ризик трактується як прогностично-оціночна категорія, яка безпосередньо залежить від ймовірності та масштабу можливого програшу, а також відображає баланс між удачею та невдачею. Формується цей феномен на стадії планування та організації дій (Д. Канеман, Т. Корнілова, В. Кочетков, І. Сотнікова, Г. Солнцева, А. Тверські) [5; 8; 12; 15].

В межах другої позиції ризик трактується як готовність до ризикованих рішень, вивчення переважного рівня ризику при виборі рішення. Тобто ризик – це своєрідна характеристика ситуації або дії, що відрізняється наявністю небезпеки або невизначеності й пов'язана з необхідністю прийняти рішення, здійснити вибір з ряду можливих альтернатив. При цьому, один з варіантів може мати небажаний результат [7].

В рамках третього підходу говориться про схильність до ризику як особистісну якість та розглядається її місце у загальній структурі особистості. Ризик, в даному випадку – це специфічна активність індивіда, спрямована на одержання бажаного результату шляхом уникнення небезпеки, підвищення власного статусу в очах інших людей, або підвищення самооцінки, спроби розширення меж власних можливостей, досягнення поставленої мети або реалізації прагнення до одержання гострих відчуттів [6].

Існуючі на сьогодні дослідження дозволяють говорити про те, що здатність фахівця ефективно виконувати свої професійні обов'язки в умовах підвищеного ризику обумовлюється цілою низкою факторів, серед яких особливе місце займають індивідуально-психологічні якості суб'єкту діяльності. При цьому, оптимальний рівень схильності до ризику визначається ситуаційними, мотиваційними й особистісними детермінантами, а також власними уявленнями людини про ризик.

Ціла низка вчених говорять про схильність до ризику як особливу особистісну рису, яка дозволяє

диференціювати людей на тих, хто уникає ризику та тих, хто його прагне. Так Т. Рудігер і Г. Хан, стверджують, що схильність до ризику є достатньо стійким особистісним утворенням [4]. Однак не виключають, що схильність до ризику визначається не лише вродженими якостями, але й зовнішніми факторами середовища, в якому відбувається розвиток і становлення особистості.

Аналіз вітчизняних і закордонних досліджень дозволяє також припустити, що в психології відсутній єдиний погляд і на феномен схильності до ризику, як важливої характеристики поведінки фахівця в умовах екстремальної ситуації. Так, С. Богомоллова [2]; вважає схильність до ризику частиною потреби у відчуттях і стимуляції. Подібну позицію демонструють і Г. Айзенк зі співавторами, які вважають схильністю до ризику прояв готовності випробувати гострі відчуття та бажання людини опинитись в небезпечній ситуації [4].

Т.В. Корнілова визначає схильність до ризику як «готовність до самоконтролю дій за відсутності або недостатності необхідних орієнтирів, а також готовність покладатися на свій потенціал» [9 с. 102].

Такі вчені як В. Кочетков та І. Скотнікова говорять про три аспекти схильності до ризику: нерішучість, спрямованість на збір інформації (раціональність) та ризиковану поведінку [12].

Також існують припущення стосовно особистісних детермінант схильності до ризику – це самооцінка людини як факт визнання себе унікальною особистістю, що відрізняється від інших людей, та вміння поставити себе на місце іншого (Г. Солнцева) [14].

Зазначимо, що багато досліджень було спрямовано на вивчення зв'язку схильності до ризику з особистісними особливостями людини. Наприклад, Г. Айзенк зі співавторами, Х. Гейм, Т. Корнілова й А. Долинкова у своїх роботах виявили зв'язок схильності до ризику з екстраверсією [8; 9].

У роботах інших авторів йдеться про існування зв'язку між схильністю до ризику й тривожністю, між схильністю до ризику, та імпульсивністю і екстернальністю особистості, а також залежність між

Питання психології

схильністю до ризику й такими параметрами, як орієнтація на свої можливості та прагнення до пошуку нових відчуттів (В. Кочетков, С. Манічев, Т. Полянов, І. Скотникова) [12; 13].

У дослідженнях Г. Балла та М. Котика, ризикованість розглядалася у зв'язку з особистісними особливостями особистості та здатністю успішно діяти в ситуаціях, де потрібно йти на ризик [11]. Схожий погляд на дослідження схильності до ризику був у О. Деркача, В. Зазикіна [3]. Вони розглядали схильність до ризику як особливість поведінки у ситуаціях, пов'язаних з ризиком. Д. Клеббельсберг, Ю. Козелецький, Т. Савченко та інші розглядали схильність до ризику як особистісну якість у загальній структурі особистості [6].

Іншого підходу до вивчення схильності до ризику у своїх дослідженнях дотримувалися Є. Байт, Т. Корнилова, В. Кочетков, І. Скотнікова, Г. Солнцева [5; 9; 14]. Вони визначали рівень сприймання та особистісну оцінку ризику в небезпечній або стресовій ситуації. За думкою Є. Ільїна, схильність до ризику являється сталою, але вторинною характеристикою особистості [4]. Вона обумовлена наявністю у людини інших особистісних характеристик, які впливають на формування схильності до ризику. Ще один підхід до визначення схильності до ризику висував А. Альгін [1]. Він визначав схильність до ризику як поведінку людини у ситуаціях невизначеності, де людина повинна була неминуче зробити вибір, тобто йти на ризик у прийнятті рішень як діяти далі.

Проведений теоретичний аналіз дозволяє стверджувати, що схильність до ризику як здатність діяти в екстремальних умовах, носить інтегральний характер, тобто визначається сукупністю індивідуальних (професійних, психологічних і т.д.) якостей суб'єкта, а ступінь вираження і спрямованості схильності до ризику має індивідуальні розбіжності, тобто визначається, перш за все, індивідуально-психологічними характеристиками особистості фахівця.

Методи дослідження. В нашому дослідженні були використані наступні

методики: “Шкала схильності до ризику” О.Г. Шмельова – для визначення особистісного рівня схильності до ризику у майбутніх фахівців ДСНС. Методика “16-ФОО Шістнадцятифакторний особистісний опитувальник” Р. Кетелла (Форма А) – для визначення індивідуально психологічних особливостей особистості. Зазначені методики, згідно Наказу МВС України від 31.08.2017, № 747 «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій», використовуються при професійно-психологічному відборі кандидатів на службу до лав ДСНС [16].

Результати і обговорення. В нашому дослідженні взяли участь 154 курсанти – випускники Національного університету цивільного захисту України, яких було розділено на групи згідно факультету навчання. Першу групу склали курсанти факультету оперативного рятувальних сил у кількості 35 чоловік. До другої групи увійшли курсанти факультету цивільного захисту у кількості 65 чоловік. У третю групу увійшли курсанти факультету пожежної безпеки у кількості 52 чоловік.

Для статистичної обробки отриманих результатів застосовано коефіцієнт кореляції r - Спірмена, t -критерій Стьюдента для залежних вибірок, ϕ – кутове перетворення Фішера. Обробка даних проводилася у математично статистичному пакеті SPSS 16.0.

Вивчення особливостей виразності схильності до ризику у майбутніх фахівців-рятувальників показало, що у першій групі, середній показник схильності до ризику дорівнює 94,25%, а високі результати складають лише 5,71%. У другій групі середні результати схильності до ризику виявлено у 90,77%, а високі результати схильності до ризику у 9,23%. У третій групі середні показники шкали схильності до ризику склали 90,75%, високі показники 7,41%, низький результат виявлено у 1,85%. Розрахунок загального відсоткового відношення за критерієм ϕ - кутове перетворення Фішера, дозволив констатувати наступне: високі показники схильності до

Питання психології

ризиком склали 7,8%, низький показник 0,6%, середні показники схильності до ризику у 92,2% курсантів всіх факультетів.

У ході дослідження за допомогою методики “16-ФОО опитувальника” Р. Кетелла було отримано показники особистісних факторів, що утворюють індивідуальні особистісні профілі курсантів різних факультетів. За отриманими

показниками, які представлені в таблиці 1, статистично значущої різниці у виразності індивідуально психологічних характеристик в групах курсантів не виявлено. Можна припустити, що в даному випадку характеристика середньо групових індивідуально-психологічних профілів буде схожою.

Таблиця 1

Показники середньогрупового особистісного профілю випускників факультетів оперативного рятувальних сил, цивільного захисту та пожежної безпеки

Фактор	I гр. (M±m)	II гр. (M±m)	III гр. (M±m)	t (1, 2)	t (1, 3)	t (2, 3)
A	6,53±0,41	6,35±0,28	6,84±0,36	0,72	0,87	0,84
B	4,64±0,27	4,22±0,36	4,54±0,24	0,87	0,71	0,86
C	6,65±0,36	6,67±0,34	6,85±0,21	0,22	0,21	0,22
E	5,87±0,34	5,95±0,31	5,84±0,36	0,35	0,36	0,36
F	5,42±0,35	4,86±0,32	4,73±0,38	1,35	1,21	0,71
G	5,51±0,36	5,17±0,28	5,94±0,36	0,81	0,73	0,75
H	7,37±0,34	6,64±0,26	7,29±0,31	1,32	0,25	0,97
I	5,79±0,32	6,26±0,37	5,18±0,34	1,21	0,65	1,34
L	5,25±0,27	5,46±0,27	5,15±0,33	0,74	0,74	0,87
M	4,94±0,35	4,97±0,28	5,62±0,25	0,45	1,23	1,24
N	4,57±0,29	5,27±0,33	4,23±0,26	1,15	0,54	1,35
O	5,01±0,26	5,78±0,36	5,34±0,34	0,87	0,66	0,65
Q1	6,64±0,35	6,15±0,26	6,87±0,36	0,89	0,65	0,82
Q2	4,76±0,34	4,84±0,36	4,95±0,27	0,74	0,85	0,64
Q3	7,05±0,36	7,01±0,34	7,35±0,36	0,22	0,34	0,23
Q4	4,45±0,35	5,16±0,28	4,46±0,27	1,34	0,62	1,36

Згідно балів, наведених в таблиці 1, можна сказати, що курсанти-випускники схильні до встановлення нових контактів, легкі в спілкуванні, критичні, стримані. У них переважає конкретне мислення, спостерігається здібність до навчання новому. Майбутні фахівці є емоційно стійкими, вони тверезо, та адекватно оцінюють ситуацію. При цьому в поведінці спостерігається імпульсивність, схильність до авантюри, та соціальна свміливість. Вони відповідальні, вірять в свої сили та реально оцінюють свої можливості. Згідно наведених даних, майбутні рятувальники відрізняються практичністю аналітичним поглядом, схильністю до експериментів. В дечому вони залежать від групової думки, можуть демонструвати сентиментальність. Також додамо, що випускники НУЦЗУ відкриті в міжособистісних контактах, активні, готові

до вступу у нові соціальні групи, розсудливі у виборі співрозмовників, схильні до екстраверсії, що дає насагу до самоактуалізації. Також вони врівноважені, стабільні, орієнтовані на успіх, раціональні практичні, спокійні, адекватні та врівноваженні в поведінці.

Наступним етапом нашого дослідження стало проведення кореляційного аналізу, метою якого стало визначення взаємозв'язку виразності схильності до ризику у майбутніх рятувальників з їх індивідуально психологічними характеристиками.

Зазначимо, що в першій групі курсантів факультету оперативного рятувальних сил у кореляції схильності до ризику зі шкалами “16-ФОО опитувальника” Р. Кетелла статистично значущих результатів не виявлено.

Питання психології

Визначення кореляції між показниками схильності до ризику та шкалами «16-ФОО опитувальника» Р. Кетелла у майбутніх фахівців, які навчалися за спеціальністю цивільний захист, вказує, що є зворотна кореляція між шкалою схильності до ризику

та фактором «Q4», який визначає особистісний показник розслабленості або напруженості, ($r = -0,32^{**}$, при $p \leq 0,01$). Отриманий показник зворотної кореляція є низьким, але має високу статистичну значущість (таблиця 2).

Таблиця 2

Показники кореляцій методики «16-ФОО опитувальник» Р. Кетелла (Форма А) та «Шкали схильності до ризику» О.Г.Шмельова (II група)

Фактори методики 16-ФОО Р. Кетелла	Показник	R	p
Фактор Q4	0,0083	-0,32424**	$p \leq 0,01$

Визначення кореляції схильності до ризику між шкалам «16-ФОО опитувальника» у випробуваних третьої групи, які навчалися за спеціальністю пожежна безпека, показали, що є зворотна кореляція між шкалою схильності до ризику та фактором «Е» який визначає рівень підкорюваності та домінантності ($r = -0,26^*$ при $p \leq 0,05$). Отриманий показник кореляції вказує на те, що фахівці у яких виражена підкорюваність, менше схильні до ризику, ніж ті, в кого особистісна характеристика націлена на домінування.

За отриманим результатом за фактором «С» емоційної стабільності та рівнем схильності до ризику є позитивна кореляція,

що дорівнює $0,26^*$ при $p \leq 0,05$, особистісна характеристика емоційної стабільності впливає на контроль емоційного стану впевненості у собі та інші особливості, а також обумовлює виразність схильності до ризику.

Також відмічається, що фактор «G» позитивно корелює з показником схильності до ризику ($r = 0,27^*$ при $p \leq 0,05$), (див. табл.3). Зауважимо, що нормативність поведінки вказує на такі якості особистості, як наполегливість, відповідальність та надійність. Це, в свою чергу, впливає на тверезу оцінку ситуації та схильність ризикувати при виконанні своєї діяльності.

Таблиця 3

Показники кореляцій методики «16-ФОО опитувальник» Р. Кетелла (Форма А) та «Шкали схильності до ризику» О.Г.Шмельова (III група)

Фактори методики 16-ФОО Р. Кетелла	Показник	R	p
Фактор С	0,0011	0,259141*	$p \leq 0,05$
Фактор Е	0,0029	-0,26101*	$p \leq 0,05$
Фактор G	0,0014	0,269323*	$p \leq 0,05$

Проведення загального кореляційного аналізу між індивідуально-психологічними характеристиками курсантів всіх факультетів

та їх рівнем схильності до ризику дозволило отримати результати які представлені в таблиці 4

Таблиця 4

Показники кореляцій показників методики «16-ФОО опитувальник» Р. Кетелла (Форма А) та «Шкали схильності до ризику» О.Г.Шмельова у трьох групах досліджуваних

Фактори методики 16-ФОО Р. Кетелла	Показник	R	p
Фактор F	0,0642	-0,20345*	$p \leq 0,05$
Фактор Q2	0,0724	0,20371*	$p \leq 0,05$
Фактор Q4	0,0367	-0,17138*	$p \leq 0,05$

Питання психології

Згідно наведених даних фіксується взаємозв'язок між схильністю до ризику та наступними особистісними факторами: фактор "F" рівень стриманості – експресивності, ($r = -0,21^*$ при $p \leq 0,05$); фактор "Q2" ($r = 0,21^*$ при $p \leq 0,05$); фактор "Q4" ($r = -0,17^*$ при $p \leq 0,05$) вказує на зворотній зв'язок з показником розслабленості – напруженості.

Висновки: Таким чином, з представлених результатів можна зробити висновок, що у всіх групах досліджуваних основний рівень схильності до ризику представлений на середньому рівні. Визначено, що у курсантів 3 груп домінують показники таких індивідуально психологічних характеристик як відкритість в міжособистісних контактах, емоційна стійкість, адекватність оцінки ситуації, практичні, орієнтовані на успіх, що характерно для майбутніх фахівців ДСНС.

Визначення взаємозв'язку схильності до ризику та індивідуально-психологічних особливостей у групах майбутніх фахівців ДСНС показало наступні результати: за показниками кореляційного зв'язку в групі II курсантів визначено фактор "Q4" який виступає в зворотній зв'язок на рівні $p \leq 0,01$ із показником схильності до ризику $r = -0,32$; за показниками кореляційного зв'язку в III групі курсантів визначено фактор "C", який має зв'язок $r = 0,27$ зі шкалою схильності до ризику при $p \leq 0,05$. У факторі "E" простежується зворотній зв'язок при $p \leq 0,05$

із показником схильності до ризику $r = -0,26$; у факторі "G" простежується зв'язок $r = 0,27$ при $p \leq 0,05$ зі шкалою схильності до ризику. Також було винайдено статистично значущий зв'язок між особистісними характеристиками та схильністю до ризику: за фактором "F" рівень стриманості – експресивності, ($r = -0,21$ при $p \leq 0,05$); фактор "Q2" ($r = 0,21$ при $p \leq 0,05$) фактор "Q4" ($r = -0,17$ при $p \leq 0,05$).

Отже, ми можемо стверджувати, що за отриманими результатами у майбутніх фахівців факультету цивільного захисту простежується зворотній зв'язок шкали схильності до ризику з рівнем напруженості – розслабленості. У майбутніх фахівців, які склали третю групу виявлено зв'язок шкали схильності до ризику з фактором емоційної стабільності. При визначенні зв'язку схильності до ризику на загальній групі майбутніх фахівців отримано зв'язок з фактором конформізму та зворотній зв'язок фактором розслабленість та екстраверсію.

Виходячи з вищенаведеного ми можемо констатувати, що схильність до ризику є тією рисою, на яку в процесі професійно-психологічного відбору кандидата на службу до ДСНС, ми не маємо права не звертати уваги. Зазначене питання потребує подальшого вивчення, особливо в аспекті дослідження впливу схильності до ризику рятувальника на рівень ефективності його діяльності.

Список використаних джерел

1. Альгин А.П. Риск и его роль в общественной жизни. – М., 1989. – 188 с.
2. Богомолова С.Н. Индивидуальная восприимчивость к опасности // Психологические и эргономические вопросы безопасности деятельности: Тезисы докладов. – Таллин: Тарту, 1986. – С. 169 - 171.
3. Деркач А.А. Професионализм деятельности в особых и экстремальных условиях : (психолого-акмеологические основы) / Деркач А.А., Зазыкин В.Г. – М. : МААА, 1998. – 187 с.
4. Ильин Е.П. Психология риска. СПб., 2012 р. – 490 с.
5. Канеман Д., Словик П., Тверски А. Принятие решений в неопределенности: Правила и предубеждения. Харьков: Издательство Института прикладной психологии «Гуманитарный Центр», 2005. – 632 с.
6. Козелецкий Ю. Психология теория решений Прогресс 1979 – 504 с.
7. Кондрацкий А. А. Диагностика отношения оператора к риску: Автореф. дис. канд. наук. Киев, 1987. – 133 с.
8. Корнилова Т.В. Психология риска и принятия решений. – М., 2003. – 478 с.
9. Корнилова Т.В. Диагностика «личностных факторов» принятия решений. //Вопросы психологии. – 1994. – № 6. – С. 99 – 109.

Питання психології

10. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Теорія і практика професійного психологічного відбору: навч. посіб. К. : Ніка-Центр, 2010. – 532 с.
11. Котик М.А. О понятии «защищенность от профессионально опасности» / М.А. Котик // Психологические и эргономические вопросы безопасности деятельности : / под ред. М.А. Котик. – Талин, 1986. – С. 24–28.
12. Кочетков В.В. Индивидуально-психологические проблемы принятия решения / В.В. Кочетков, И.Г. Скотникова. – М. Наука, 1993. – 143 с.
13. Маничев С.А. Риск в трудовой деятельности человека / С.А.Маничев // Эргономика / под. ред. А.А. Крылова, Г.В.Суходольский. – Л. : ЛГУ, 1988 – С. 140–148.
14. Солнцева Г. Н. Психологическое содержание понятия риск / Г. Н. Солнцева // Вестник МГУ. Серия 14. – 1999. – № 2. – С. 14–23.
15. Солнцева Г.Н. Актуальность проблемы оценки и управления рисками // Энергия. – 2001. – № 9. – С. 63–67.
16. Наказ МВС України від 31.08.2017, № 747 «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій» [Електронний ресурс]: МВС України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1390-17/page>. (дата звернення 10.09.2021)

Reference

1. Algin, A.P. (1989). Risk i ego rol v obshestvennojzhizni.[Risk and its role in public life]. Moscow, (in Russian).
2. Bogomolova, S.N. (1986). Indyvydualnaya vospriymchivosti k opasnosti [Individual susceptibility to danger] Psykologyicheskiye i ergonomicheskiye voprosy bezopasnosti deyatel'nosti: Tezyisy dokladov. Tallyn: Tartu, (in Russian).
3. Derkach, A.A., Zazykyin, V.G. (1998). Profesyionalizm deyatel'nosti v osobyykh i ekstremal'nykh usloviyax [Professionalism of activity in special and extreme conditions]: (psikhologo-akmeologyicheskiye osnovy) Moscow : MAAA, (in Russian).
4. Ilin, E.P. (2012). Psihologiyariska [Psychology of the risk]. St. Petersburg (in Russian).
5. Kaneman, D., Slovyk P., Tversky A. (2005). Prynatiye resheniy v neopredelennosti [Decision making in uncertainty]: Pravyly u predubezhdeniya. Kharkov: Yzdatel'stvo Ynstituta prykladnoi psykholohyy «Humanitarnyy Tsentr», (in Russian).
6. Kozeletskiy, Yu. (1979). Psykholohiya teoriya resheniy [Psychology decision theory] Prohres. (in Russian).
7. Kondratskiy, A. A. (1987). Dyagnostyka otnosheniya operatora k rysku [Diagnosis of the operator's attitude to risk]: Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv (In Ukrainian).
8. Korniylova, T.V. (2003). Psykholohiya ryska u prynatiya resheniy [Psychology of risk and decision making] Moscow. (in Russian).
9. Korniylova, T.V. (1994). Dyagnostyka «lychnostnykh faktorov» prynatiya resheniy [Diagnosis of "personal factors" of decision making] Voprosy psykholohyy, 6, 99–109. (in Russian).
10. Korolchuk, M.S., Krainiuk, V.M. (2010). Teoriya i praktyka profesiynogo psykholohichnogo vidboru [Theory and practice of professional psychological selection]: navch. posib. K. : Nika-Tsentr. (In Ukrainian).
11. Kotyuk, M.A. (1986). O poniatyy «zashchyschennost ot professyonalno opasnosti» [About the concept of "protection from occupational hazards"] Psykholohyeheskiye y erhonomyeheskiye voprosy bezopasnosti deiatel'nosti Tallyn, 24–28 (in Russian).
12. Kochetkov, V.V. Skotnykova, Y.H. (1993). Yndyvydualno-psykholohyeheskiye problemy prynatiya resheniya [Individual psychological problems of decision-making]. Moscow. Nauka. (in Russian).
13. Manychev, S.A. (1988). Rysk v trudovoi deiatel'nosti cheloveka [Risk in a person's work activity] Yernomyka pod. red.. A.A. Krilova, H.V.Sukhodolskiy. L. : LHU, 1, 140-148 (in Russian).
14. Solnceva, G. N. (1999). Psykologyeheskoe soderzhaniye ponyatiya rysk [Psychological content of the concept of risk] Vestny'k MGU, 2, 14-23. (in Russian).
15. Solntseva, H. N. (2001). Aktualnost problemy otsenki y upravleniya ryskamy [Relevance of the problem of risk assessment and management] Enerhiya, 9, 63–67 (in Russian).
16. Nakaz MVS Ukrayini vid 31.08.2017, №747 «Pro zatverdzhennya Por yadku psihologichnogo zabezpechennya v Derzhavniysluzhbi Ukrayini z nadzvichaynihsituatsiy» [Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated 31.08.2017, № 747 "On approval of the Procedure for psychological support in the Civil Defence of Ukraine for Emergencies"] MVS Ukrayini. Retreved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1390-17/page>. (In Ukrainian).

Питання психології

Резюме

Онищенко Н. В. доктор психологічних наук, професор
Національний університет громадянської захисту України
Платонов В. М. ад'юнкт Національний університет
громадянської захисту України

ОСОБЕННОСТИ СКЛОННОСТИ К РИСКУ У БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ГСЧС УКРАИНЫ

Деятельность специалиста ГСЧС Украины связана с риском для жизни и постоянными стрессовыми ситуациями. Чтобы эффективно выполнять служебные обязанности, спасателю в основном приходится идти на рискованные действия и принимать решения в условиях ограниченного времени. Определено, что склонность к риску носит интегральный характер, то есть включает в себя индивидуальные, профессиональные, психологические и другие характеристики личности. В исследовании выделена связь индивидуально-психологических особенностей личности и склонности к риску у будущих специалистов Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям.

Ключевые слова: риск; склонность к риску; личность специалиста; индивидуально-психологические особенности; личность спасателя; профессионально-психологический отбор.

Summary

Onishchenko N. V. Doctor of Psychological Sciences, Professor
National University of Civil Defenses of Ukraine
Platonov V. M. Postgraduate student National University
of Civil Defenses of Ukraine

FEATURES OF RISK PROPENSITY IN THE FUTURE SPECIALISTS OF THE STATE EMERGENCY SERVICE OF UKRAINE

Introduction Risk-taking is one of the most important professional and psychological qualities of a lifeguard. In many studies, risk propensity has been considered multidimensional with the relationship of other personality characteristics. The conducted theoretical analysis allows us to assert that the predisposition to risk as the ability to act in extreme conditions, is integral in nature, that is, it is determined by the totality of individual professional, psychological qualities of the subject, and the degree of expression and orientation of the predisposition to risk has Individual Differences, that is, it is determined, first of all, by the individual psychological characteristics of the specialist's personality

Purpose We sought to investigate the relationship of individual psychological personal characteristics with risk propensity in future specialists of the state emergency service of Ukraine.

Methods The following methods are studied: "risk propensity scale" by O. G. Shmelev - to determine the personal level of risk propensity of future specialists of the state emergency service. The method "16PF Sixteen-factor personality questionnaire" by R. Cattell (form a) - for determining individual psychological characteristics of the individual. These methods, according to the Order of the Ministry of internal affairs of Ukraine dated 31.08.2017, No. 747 "on approval of the procedure for psychological support in the state emergency service of Ukraine" are used in professional and psychological selection for service in the ranks of the State Emergency Service. The relationship between personal characteristics and risk propensity in future rescuers is explained

Originality The scientific novelty of the article is the development of ideas about the phenomenon of risk propensity as a professionally important quality of a rescue specialist, in particular, to study the features of its manifestation at different stages of professional development of a specialist, in particular, in future rescuers.

Conclusion Features of risk propensity are revealed through the features of individual psychological characteristics, which made it possible to identify a connection in a number of individual psychological characteristics of the individual that affect the level of risk propensity. This made it possible to outline the range of factors that determine the risk propensity of a lifeguard, although there is still a wide range of personal and professional characteristics that require further research.

Keywords: risk; propensity to risk; specialist's personality; individual psychological characteristics; rescuer's personality; professionally important qualities; professional psychological selection.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Received/Поступила: 26.09.21.